

પબ્લિક ઈન્ટરેસ્ટ લીટીગેશનની છૂટના આક્ષેપો

અશોકકુમાર એમ. ભાટી

(એ) કુદરતમાં ઉપચાર

પીઆઈએલની ઉપચારાત્મક પ્રકૃતિ પરંપરાગત લોકુસ સ્ટેન્ડી નિયમોથી છૂટી જાય છે. તે પરોક્ષ રીતે બંધારણના ભાગ III માં ભારતના બંધારણના ભાગ IV માં સ્થાપિત સિદ્ધાંતોનો સમાવેશ થાય છે. સંવિધાનના ભાગ III માં ભાગ IV ની મહત્વાકાંક્ષાને સવારી કરીને ભારતીય કાયદાના પ્રણાલીગત સ્વભાવને ગતિશીલ કલ્યાણમાં બદલી નાખ્યો હતો. બાંદુઆ મુક્તિ મોરચા વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, ઉન્ની કિષ્નન વિરુદ્ધ એ.પી., વગેરે. ન્યાયતંત્રની પ્રકૃતિમાં આ ફેરફારના સ્પષ્ટ ઉદાહરણો હતાં.

(બી) પ્રતિનિધિ સ્ટેન્ડિંગ

પ્રતિનિધિ સ્થાયી રૂપે સ્વીકૃત અપવાદના સર્જનાત્મક વિસ્તરણ તરીકે જોવામાં આવે છે, જે તૃતીય પક્ષને જમીન પર હાબેસ કોર્પસ અરજી દાખલ કરવાની મંજૂરી આપે છે જે ઈજગ્રસ્ત પક્ષ પોતાને અદાલતમાં લઈ શકતી નથી. અને આ સંદર્ભમાં, પીઆઈએલની ભારતીય કલ્પના અમેરિકન સંબંધમાં ખૂબ વ્યાપક છે. પીઆઈએલ ક્લાસ એક્શનનું સુધારેલું સ્વરૂપ છે.

(સી) નાગરિક સ્થાયી

આ રીતે સ્થાયી નાગરિકનો સિદ્ધાંત, કોર્ટના નિયમનો નોંધપાત્ર વિસ્તરણ દર્શાવે છે, વ્યક્તિગત અધિકારોના રક્ષકથી કાયદાના શાસકના વાલીને સત્તાવાર આચરણ દ્વારા ધમકી આપવામાં આવે છે.

(ડી) નોન-એડવાયરિયલ લિટીગેશન

પીપલ્સ યુનિયન ફોર ડેમોક્રેટિક રાઈટ્સ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયામાં સુપ્રીમ કોર્ટના શબ્દોમાં, "અમે અમારા આદેશ પર ભાર મૂકવા માંગીએ છીએ કે જાહેર હિતના દાવાઓ ... સામાન્ય પરંપરાગત દાવાઓમાંથી એક સંપૂર્ણપણે અલગ પ્રકારનો દાવો છે એક વિરોધી પાત્રની આવશ્યકતા છે જ્યાં બે પક્ષકારો વચ્ચે વિવાદ છે, એક દાવો કરે છે અથવા બીજા સામે રાહત માંગે છે અને તે અન્ય આવા દાવાને વિરોધ કરે છે અથવા આવી રાહતનો વિરોધ કરે છે. "

નોન-એડવાયરિયલ લિટીગેશન

(1) સહયોગી નિવારણ

સહયોગી મુકદ્દમામાં તમામ પક્ષો તરફથી પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે. દાવો કરનાર, અદાલત અને સરકાર અથવા જાહેર અધિકારી, બંધા અહીં સહકારમાં છે કે મૂળભૂત માનવ અધિકારો લોકોના મોટા લોકો માટે અર્થપૂર્ણ બને છે. પીઆઈએલ

તેના બંધારણીય જવાબદારીઓને દૂર કરવા માટે કાર્યકારી સહાય કરે છે. કોર્ટ પરંપરાગત નિર્ણય અને હુકમનામું આપવા કરતાં અન્ય ત્રણ અલગ અલગ કાર્યો ધારે છે.

- (i) ઓમ્બુડ્સમેન-કોર્ટેને નાગરિક ફરિયાદો પ્રાપ્ત થાય છે અને જવાબદાર સરકારના અધિકારીઓના ધ્યાન પર સૌથી અગત્યના લોકોને લાવે છે.
- (ii) ફોરમ- અદાલત લંબાઈ પર જાહેર મુદ્દાઓની ચર્ચા કરવા અને ઇન્ટરિમ ઓર્ડર્સ દ્વારા કટોકટી રાહત પૂરી પાડવા માટે એક મંચ અથવા સ્થાન પ્રદાન કરે છે.
- (iii) મધ્યસ્થ - કોર્ટ સંભવિત સમાધાન સાથે આવે છે.

(2) તપાસની છૂટ

તે તપાસની દાવા છે કારણ કે તે રજિસ્ટ્રાર, જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ, નિષ્ણાતોની ટિપ્પણીઓ, અખબારો વગેરેની અહેવાલો પર કામ કરે છે.

(ઇ) નિર્ણાયક પાસાંઓ

કાર્યવાહીના કાયદાનું પાલન કરવામાં આવતી રાહત. આંતરિક મુકદ્દમા અને ઉમેદવારી કેન્દ્ર વિરુદ્ધ યુ.પી. રાજ્ય, સુપ્રીમ કોર્ટે સંરક્ષણના ન્યાયમૂર્તિઓને નકારી કાઢ્યા. કોર્ટે પીઆઈએલને પાછી ખેંચી લેવાનો ઇનકાર કર્યો હતો અને વળતરનો પણ આદેશ આપ્યો હતો. કસ્ટોડિયલ હિંસાને ઘટાડવા માટે, મહારાષ્ટ્ર રાજ્યના શીલા બારસ વિ. સુપ્રીમ કોર્ટમાં, કેટલાક માર્ગદર્શિકાઓ આપી હતી. સુપ્રીમ કોર્ટે ભારતના બંધારણની કલમ 21 હેઠળ ઉપલબ્ધ માનવ ગૌરવ સાથે જીવવાના હકનો અર્થ વ્યાપક રીતે શક્ય તેટલો મોટો કર્યો છે.

(એફ) લોકસસ સ્ટેન્ડીના કડક નિયમોનો છૂટ

(A) પ્રતિનિધિ સ્થાયી રૂપે, અને (બી) નાગરિક સ્થાયી થવાના રૂપે લોકસ સ્ટેડિઆલના સખત નિયમને હળવા કરવામાં આવ્યા છે. આઈ.ડી.સી.સી. વઢવા વિ. બિહાર રાજ્ય, સુપ્રીમ કોર્ટે એવું નોંધ્યું હતું કે, રાજકીય વિજ્ઞાનના અધ્યક્ષ, જેણે નોંધપાત્ર સંશોધન કર્યું હતું અને બંધારણીય જોગવાઈઓના યોગ્ય અમલીકરણને ધ્યાનમાં રાખવામાં ઊંડા રસ દર્શાવ્યો હતો, તે પછી બિહાર રાજ્ય દ્વારા વિધાનસભાની મંજૂરી મેળવ્યા વિના અસંખ્ય અધિનિયમોને પ્રોત્સાહન આપવું. અદાલતે કબૂલે છે કે જનતાના સભ્ય તરીકે અરજી કરનારને કલમ 32 હેઠળ અરજી જાળવવા માટે 'પૂરતા રસ' છે.

(જી) પત્રકાર અધિકારક્ષેત્ર

જ્યારે તેના આદેશો આંખોમાંથી કેટલાક આંસુ લૂછી નાખે છે ત્યારે ન્યાયિક સક્રિયકરણ તેના ઉચ્ચતમ બોનસ મેળવે છે. આ અધિકારક્ષેત્ર કોઈક રીતે સામૂહિક કાર્યવાહીથી અલગ છે. સમાજની જરૂરિયાતમંદ વર્ગને પગલે અથવા ઓછામાં ઓછું પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડવા માટે સમગ્ર ભારતમાં PIL કોષોની સંખ્યા ખુલ્લી હતી.

પિલના કેટલાક નબળાઈઓ

1.PIL ક્રિયાઓ ક્યારેક સ્પર્ધાત્મક હકોની સમસ્યાને ઉભા કરી શકે છે. દાખલા તરીકે, જ્યારે કોર્ટ પ્રદૂષિત ઉદ્યોગને બંધ કરવાનો આદેશ આપે છે કામદારો અને તેમના પરિવારોની રુચિ કે જે તેમની આજીવિકાથી વંચિત છે તેના હિતોને કોર્ટ

દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં નહીં આવે. પ્રદૂષિત એબાટોટોરને બંધ કરવાના કોર્ટના હુકમથી બચ્યાઓના નિર્વાસિત થવાના ઉપાયથી વંચિત થઈ શકે છે. લોકોને પાણી પૂરું પાડવા માટે ડાર્નનું નિર્માણ અન્ય નાગરિકોને આશ્રયનો અધિકાર આપી શકે છે.

2. શોષિત અને વંચિત જૂથોને લગતા PIL બાબતો ઘણા વર્ષોથી બાકી છે. પીઆઈએલના કેસના નિકાલમાં વિલંબિત વિલંબ ફક્ત શૈક્ષણિક મૂલ્યના ઘણા અગ્રણી નિર્ણયો આપી શકે છે.

3. ત્યારબાદ ન્યાયિક દિશાઓની ઈરાદાપૂર્વકની સમસ્યા છે. આશ્ચર્યજનક વાત એ છે કે અદાલતો તેમની આદર શક્તિની ક્વાયત દ્વારા તેમના પોતાના હુકમોના ઉલ્લંઘનકારોને સજા કરવા માટે તૈયાર નથી. વારંવાર, ન્યાયિક હુકમના આધારે અદાલતોની વિશ્વસનીયતામાં ઘટાડો થઈ શકે છે. પબ્લિક ઈન્ટરેસ્ટ લીટીગેશન ની છૂટથી આશ્ચર્યજનક પરિણામો આવ્યા છે જે ત્રણ દાયકા પહેલા અકલ્પ્ય હતા.

વંચિત બંધાયેલા મજૂરો, ટ્રાયલ અને મહિલા કેદીઓ, અપમાનજનક કેદીઓ, રક્ષણાત્મક મહિલા ઘર, અંધ કેદીઓ, શોષણવાળા બાળકો, ભિખારીઓ, અન્ય ઘણાને ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ દ્વારા રાહત આપવામાં આવી છે. ગરીબીના માનવ અધિકારો તરફ સરકારોના જવાબદારીને વધારવા માટે પીઆઈએલનું સૌથી મોટું યોગદાન છે. [48] જો કે, એકલા અભિનય કરતા ન્યાયમૂર્તિઓ કાયદાનું અધિનિયમ કરવા માટે અસરકારક પ્રતિસાદ આપી શકતા નથી પરંતુ તેઓ ચોક્કસપણે સંસ્કૃતિ રચનાની શોધ કરી શકે છે જ્યાં રાજકીય શક્તિ બને છે. માનવીય અધિકારો માટે વધુ સંવેદનશીલ. જ્યારે લોકોના અધિકારોને પ્રભાવશાળી તત્વો દ્વારા આક્રમણ કરવામાં આવે છે, ત્યારે પીઆઈએલ તેમના માનવ અધિકારોના રક્ષણ માટે સંઘર્ષના માધ્યમ તરીકે ઉભરી આવે છે. ભારતીય કાયદા પ્રણાલિમાં પીઆઈએલની જે કાયદેસરતાનો આનંદ છે તે અભૂતપૂર્વ છે. પીઆઈએલ સત્તાની પૂછપરછ કરે છે અને અદાલતોને કોર્ટની કોર્ટ બનાવે છે.

પ્રારંભિક કારકિર્દીમાં પીઆઈએલને ત્રાસ આપનારા અને ગરીબને મુક્ત કરવાના માધ્યમ તરીકે સમજવામાં આવતું હતું. દુર્ભાગ્યે પીઆઈએલ આજે કોર્પોરેટ, રાજકીય અને અંગત લાભ માટે યોગ્ય છે. આજે PIL ગરીબ અને દમનવાળાઓની સમસ્યાઓ સુધી મર્યાદિત નથી. આ તકનીકનો ઉપયોગ ભારતીય સમાજને અસર કરતી બધી ભિખારીઓનો ઉપચાર કરવા માટે થાય છે. એવું લાગે છે કે આજે PIL એક્ટિવિઝમની મુખ્ય ચિંતા ભારતીય મધ્ય-વર્ગોના હિતો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવી છે. ઉદાહરણ તરીકે, પીઆઈએલએ કુરાન પર પ્રતિબંધ મૂકવાની માંગ કરી, ટીવી શ્રેણીઓના પ્રસારણ, ગ્રાહક સંરક્ષણ કાયદાની અમલીકરણ, ભ્રષ્ટ રાજકારણીઓને દૂર કરવા, પેટ્રોલ પંપ અને અનિયમિત ફાળવણીની ગેરમાન્યતા આવાસ, હવાલા વ્યવહારો દ્વારા ક્રિકબેંક સ્વીકારીને રાજકારણીઓ અને અમલદારોની ફરિયાદ, નીચલી ન્યાયતંત્રના સભ્યોની બહેતર સેવા શરતો, યુનિવર્સિટી શિક્ષકોની પસંદગીને રદબાતલ કરવા, મધ્યમ વર્ગના હિતોના કેટલાક અસ્પષ્ટ ઉદાહરણો છે .

પીઆઈએલના નિર્ણયોની અસર માપવાનું મુશ્કેલ છે અને ગંભીર સામાજિક સંશોધનની જરૂર છે. નિઃશંકપણે સાચા છે કે તાજેતરના વર્ષોમાં સામાજિક ન્યાયનું કારણ અને પીડિત જૂથોની મુક્તિ પીઆઈએલના સાધન દ્વારા ઘણી રીતે અદ્યતન થઈ છે પરંતુ હકીકત એ છે કે કેટલાક કિસ્સાઓમાં પીઆઈએલએ હકારાત્મક સફળતા પ્રાપ્ત કરી છે, આ તકનીકને સાર્વભૌમ તરીકે પ્રમાણિત નથી કરતું ગરીબોના માનવ અધિકારને બચાવવા માટે ઉપાય. પીઆઈએલ દ્વારા

અધિકારોના માસ ઉત્પાદનમાં ન્યાયાધિશો દ્વારા વધેલી અપેક્ષાઓ વધી છે જે તમામ દુઃખ અને દુર્ઘટનાઓમાંથી રાહત આપવા માટે ઉપલબ્ધ છે. ગરીબ અને વંચિત જૂથોના માનવીય અધિકારોને પીઆઈએલને શિસ્ત અને નિયંત્રણમાં રાખીને વધુ સારી રીતે સુરક્ષિત કરવામાં આવશે અને જે માત્ર પ્રભુત્વ અને સરકારી કાયદાની અપરાધના ભોગ બનેલા લોકો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાના કિસ્સાઓને મર્યાદિત હોવું જોઈએ. દરેક કલ્પનાપાત્ર જાહેર હિત માટે પીઆઈએલનો ઉપયોગ કરવો એ પીડિત અને ગેરલાભિત જૂથોના માનવ અધિકારોને લાગુ કરવા માટે માત્ર આ ઉપાયનો ઉપયોગ કરવા માટે મૂળ પ્રતિબદ્ધતાને મંદ કરી શકે છે.

પબ્લિક ઇન્ટરેસ્ટ લીટીગેશન ની છૂટ હવે સામાજિક પરિવર્તનના એક મહત્વના સાધન તરીકે કામ કરી રહી છે. તે સમાજના દરેક વિભાગના કલ્યાણ માટે કામ કરે છે. તે માત્ર દરેકને જ ન્યાય લેવા માટે ઉપયોગમાં લેવાતી તલવાર છે. આ કાયદેસર સાધનની નવીકરણ ભારત જેવા વિકાસશીલ દેશ માટે ફાયદાકારક પુરવાર થયું. સમાજમાં પ્રવર્તતી અત્યાચાર સામે લડવાની વ્યૂહરચના તરીકે પીઆઈએલનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. તે સમાજના જરૂરિયાતમંદ વર્ગના કલ્યાણ તરફ સંસ્થાકીય પહેલ છે. ઈન બંદુઆ મુક્તિ મોરચા વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, સુપ્રીમ કોર્ટે બંધાયેલા મજૂરોને મુક્ત કરવા માટે આદેશ આપ્યો હતો. મુરલી એસ ડોગરા વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયામાં, સુપ્રીમ કોર્ટે જાહેર સ્થળોએ ધુમ્રપાન પર પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો. દિલ્હીના ઘરેલું કાર્યકારી મહિલા ફોરમ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયાના સીમાચિહ્ન ચુકાદામાં, સુપ્રીમ કોર્ટે કામ કરતી મહિલાઓ પરના બળાત્કારના પુનર્વસન અને વળતર માટે દિશાનિર્દેશો રજૂ કર્યા હતા. ઈનિશાકા વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય, સુપ્રીમ કોર્ટે સંપૂર્ણ સમાધાન કર્યું છે. કામના સ્થાને કામ કરતી મહિલાઓના જાતીય સતામણીને અટકાવવાના માર્ગદર્શિકા.

પીઆઈએલ સદીઓથી કાયદેસર સામ્રાજ્યવાદથી દૂર થવા માટે વિકાસશીલ સામાન્ય કાયદો દેશ દ્વારા પ્રથમ પ્રયાસનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. તે ધારણા કરે છે કે સૌથી પશ્ચિમી કાયદો, ભારત સહિત વિકાસશીલ રાજ્યોમાં ઉત્પન્ન થતો આ પ્રકારનો કાયદો આર્થિક અને સામાજિક વિકાસ માટે વધુ સારો હોવો જોઈએ, વિકસિત પુરુષો હેઠળનો વિકાસ હતો. કાનુની કેન્દ્રિયવાદથી કાયદેસર બહુમતીવાદ તરફના સ્થળાંતરને ઔપચારિક કાયદાકીય પદ્ધતિથી ભ્રમણા દ્વારા પૂછવામાં આવ્યું હતું. ભારતમાં, જોકે, ન્યાય-વિતરણ મિકેનિઝમ વિકસાવવા માંગતાને બદલે ઔપચારિક કાયદાકીય પદ્ધતિને પીઆઈએલ દ્વારા કાઢી મૂકવામાં આવી. આપણે જે પરિવર્તન કર્યું છે તે બંને નોંધપાત્ર અને માળખાકીય છે. તે સામાન્ય રીતે પરંપરાગત ન્યાયિક ભૂમિકામાં પરિવર્તિત થયો છે જેથી કોર્ટને સામાન્ય માણસની પહોંચમાં ન્યાય લાવવામાં સક્ષમ બનાવવામાં આવે.

પીઆઈએલ જાહેર જનતાના નાગરિકોના હાથમાં એક સાધન છે, જેનો પીઆઈએલ પાછળ સારો હેતુ છે અને તે મુકદ્દમોના હાથમાં હથિયાર બનવા માટે તેને રોકવા માટે, જે આ ખ્યાલનો દુરુપયોગ કરવા માંગે છે, ક્યાં તો વ્યાપારી લાભ મેળવવા અથવા સર્વોચ્ચ અદાલતમાં સમય અને ફરીથી વિવિધ દિશાનિર્દેશો રજૂ કર્યા અને ભ્રષ્ટાચાર જાહેર હિતના દાવા પર ખર્ચ લાદતા અદાલતોએ તેમના વલણને જ મજબૂત કર્યું છે. આગળ, તે નમ્રતાથી સબમિટ કરવામાં આવ્યું છે કે PIL હજુ પણ પ્રાયોગિક તબક્કામાં છે. આ પ્રકારનાં દાવાઓ હાથ ધરવાની ઘણી ખામીઓ આગળ આવવાની શક્યતા છે. પરંતુ સારી તકનીકોને નવીનીકરણ કરીને આ ખામીઓ દૂર કરી શકાય છે. તદ્દનુસાર, PIL સમુદાયના નબળા તત્વોના હિતો પર પ્રતિકૂળ અસર કરતા બંધારણીય અને કાનૂની ઉલ્લંઘનો માટે રાજ્યની જવાબદારીની નવી ન્યાયશાસ્ત્ર વિકસાવે છે.

પીઆઈએલમાં ન્યાયાલય સામાન્ય રીતે તપાસ કરનાર, મધ્યસ્થી, સલાહકાર, અથવા સહયોગી તરીકે કાર્ય કરે છે જેમ કે ન્યાયમૂર્તિ એમ.એન. વેંકટયાલ્યાહ, શીલા બારસ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય.

પીઆઈએલને કાર્યકારી તકનીકોને ઢીલું મૂકીને અને માનવ અદાલતોના ઉલ્લંઘનના ભોગ બનેલાઓને તાત્કાલિક રાહત આપવા માટે એક નિર્ણાયક ભૂમિકા ભજવવાની જરૂર છે, જે અદાલત દ્વારા તપાસ કરાયેલી કથિત હકીકતોને સાબિત કરવા માટે અરજકર્તાને છૂટ આપીને. જો બધી લાક્ષણિકતાઓ એક સાથે હાજર ન હોય તો આ બાબત કાયદેસર રીતે PIL તરીકે ઓળખાતી નથી. પરંતુ દુર્ભાગ્યે, ન્યાયમૂર્તિઓએ માનવીય અધિકારો સાથે દૂરસ્થ રીતે જોડાયેલા ન હોવા છતાં પણ કોઈ પણ બાબતને પીઆઈએલ તરીકે સારવાર કરવા માટે તેમની લાલચનો વિરોધ કર્યો નથી. પરિણામ એ છે કે વર્ષોથી અદાલતો પીઆઈએલના સાધન દ્વારા શાસન સંસ્થા તરીકે ઉભરી આવી છે.

પીઆઈએલના મનોરંજન માટેનાં ધોરણોને નીચે મૂકવા જોઈએ જેથી ન્યાયમૂર્તિઓની વ્યક્તિગત પસંદગીઓને પીઆઈએલ તરીકે સૂર્ય હેઠળ કંઈપણ મનોરંજન કરવા માટે સમાવી શકાય. સરકારી અનેતિકતા અને સામાજિક દમનના ભોગ બનેલા અધિકારના અધિકારને સમર્થન આપવા માટે PIL મર્યાદિત હોવું જોઈએ. રાજકીય શાસન, અથવા ગેરમાર્ગે દોરતા અથવા સત્તાના અનિવાર્ય કસરતને લગતા મુદ્દાઓ પણ મહત્વપૂર્ણ છે પરંતુ તેમને હજી પણ દાવાના પરંપરાગત ઢબમાં હાથ ધરવામાં આવે છે. આવા કિસ્સાઓમાં પીઆઈએલના નામકરણની જરૂર નથી.

ન્યાયમૂર્તિ કિંમ્બા અચરે દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલી આશા સાથે અમે અંત લાવી શકીએ છીએ: ન્યાયિક કાર્યવાહી તેના સૌથી વધુ બોનસ પ્રાપ્ત કરે છે જ્યારે તેના આદેશો આંખોમાંથી કેટલાક આંસુ લૂછી નાખે છે.

References

1. AIR 1982 SC 1473 ; 1983 SCR (1) 456.
2. AIR 1982 SC 1473 ; 1983 SCR (1) 456.
3. AIR 1984 SC 802 ; 1984 SCR (2) 67.
4. AIR 1984 SC 802 ; 1984 SCR (2) 67.
5. AIR 1985 SC 652 ; 1985 SCR (3) 169.
6. AIR 1987 SC 579 ; 1987 SCR (1) 798.
7. AIR 1993 SC 2178 ; 1993 SCR (1) 594.
8. Buffalo Traders Welfare Association vs. Maneka Gandhi, 1994 Supp (3) SCC 448.
9. Judgment Today 1988 (3) 15 ; (1988) 4 SCC 226.
10. M.C. Mehta vs. Union of India, (1996) 1 SCALE SP 22 ; M.C. Mehta vs. Union of India, (1996) 6 SCC 756.
11. M.C. Mehta vs. Union of India, (1996) 4 SCC 351.
12. M.C. Mehta vs. Union of India, (1997) 11 SCC 227, 312, 327.
13. Narmada Bachao Andolan vs. Union of India, (2000) 10 SCC 664.
14. Narmada Bachao Andolan vs. Union of India, (2000) 10 SCC 664.